

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ЖИТТЄВИХ ЦІННОСТЕЙ ТА ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ СУЧАСНИХ СТАРШОКЛАСНИКІВ

О.О. Яковлева

Херсонський державний університет, olenka15-92@ukr.net

Науковий керівник: *доктор психологічних наук, професор О.Є. Блинова*

Постановка проблеми. Життєві цінності сучасної молоді надзвичайно різноманітні. Вони перебувають під впливом як суспільних факторів, так і особистісних чинників.

Поняття «цінність» є центральним орієнтиром при вивченні ціннісних орієнтацій особистості. Адже життєві цінності підростаючого покоління як найбільш «динамічної» групи суспільства більше за інших схильні до змін. Формуванні цінностей мусить бути невід'ємною частиною сучасного освітнього процесу. Щоб вирішити одну з основних проблем освіти – виховати людину моральну, творчу, здатну до побудови власної життєдіяльності необхідно змінити підходи до формування ціннісних орієнтацій особистості, сформувати в ній потребу керуватися цими ціннісними орієнтаціями в реальному житті, на що і повинен бути спрямований весь виховний процес у сучасних закладах освіти.

Робота з особистістю здобувача освіти є вкрай важливою, адже найсприятливішим часом формування переконань є юність. Саме тоді особистість найбільш відкрита впливам, а погляди і враження, отримані в юності, глибокі й непорушні.

На сучасному етапі розвитку України як незалежної держави поживалися дослідження цінностей та ціннісних орієнтацій суспільства, особливо молоді. Підвищений інтерес науковців до проблеми цінностей та ціннісних орієнтацій – це результат більш поглибленого розуміння природи людського пізнання, яке в процесі трансформації набуває нових ознак та допомагає особистості пристосуватися до якісно нових соціально-культурних умов життя.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проаналізувавши публікації наукового характеру, ми спиралися на праці західних вчених (А. Маслоу, С. Моріса, М. Рокіча, У. Томаса, С. Фелдмана, Ш. Шварца) і провідних вітчизняних психологів (Т. Заславської, А. Здравомислова, А. Ковалерова, А. Кравченко, Н. Лапіна, Л. Овсянецької, М. Скока, Н. Сорокіної, В. Ядова,) та ін. Вивченню особливостей формування цінностей та ціннісних орієнтацій у підлітковому віці присвячені дослідження Е. Васиної, Н. Волкової, І. Дубровіної, К. Роджерса, Д. Фельдштейна, та ін.

Мета статті полягає у дослідженні значимих життєвих цінностей для сучасних старшокласників. Основним завданням є психологічний аналіз термінальних та інструментальних цінностей підлітків.

Виклад основного матеріалу. У соціальних, психологічних і педагогічних використовується як поняття «цінності», так і «ціннісні орієнтації». Однозначного розрізнення цих понять в літературі не простежується. Часто вони вживаються як рівнозначні. При вивченні характеристик суспільства, культури і окремих соціальних груп використовується термін «цінність», а при вивченні окремих індивідів вживається як поняття «цінність» так і «ціннісна орієнтація» [2, с. 5].

Але багато відомих вчених все ж по різному трактували поняття «цінності» і «ціннісні орієнтації». Наприклад, професор соціальної психології М. Рокіч цінності визначає як стійке переконання, специфічний вид поведінки або кінцеву мету існування, що є особисто або соціально кращим, ніж протилежний або зворотний вид поведінки, або кінцева мета існування [3, с. 5].

Узагальнюючи визначення відомих зарубіжних теоретиків, психологи Ш. Шварц і У. Білскі давали такі характеристики цінностям:

1. Цінності – це переконання (думки). Але це не об'єктивні, холодні ідеї.
2. Цінності – це бажані людиною цілі і образ поведінки, який сприяє досягненню цих цілей.
3. Цінності не обмежені певними діями і ситуаціями.

4. Цінності виступають як стандарти, які керують вибором або оцінкою вчинків, людей, подій, ситуацій тощо.
5. Цінності впорядковані по важливості відносно один одного [2, с. 10]

Поняття «ціннісні орієнтації» ввів у науку соціолог Т. Парсонс. У психології минулого століття його розглядали А. Здравомислов, В. Ядов. Ціннісні орієнтації, за В. Ядовим, становлять собою інтегративні, вільно та відповідально обрані особистістю установки, що є ширшими і більш включними, ніж будь-які фіксовані або ж навіть базові соціальні установки, орієнтири й ідеали [4].

А. Здравомислов, визначав ціннісні орієнтації як важливі елементи внутрішньої структури особистості, закріплені життєвим досвідом індивіда й усією сукупністю його переживань. Вони відокремлюють важливе для певної людини від несуттєвого [1]. У кожній особистості є своя власна ієрархія цінностей. Вона залежить від віку, матеріального становища, впевненості в собі, певних життєвих принципів.

У період підліткового віку у дітей формуються звички, власні погляди на життя, стереотипи, а також цінності та ціннісні орієнтації. Інколи старшокласники переймають цінності від тих людей з якими вони спілкуються. Дуже часто на даному етапі життя виникають так звані «ціннісні конфлікти» – це розбіжності в цінностях, які впливають на взаємодію дітей або ж вони починають зазіхати на цінності один одного. Оскільки старшокласники є сучасною молоддю, яка в майбутньому буде формувати найактивнішу групу суспільства, ми вирішили провести експериментальне дослідження щодо вивчення їх ціннісних орієнтацій.

Вибірку склали здобувачі освіти 9–10 класів КЗ «Архангельська ЗОШ І–ІІІ ступенів» Високопільського району Херсонської області, кількість респондентів склала 30 осіб віком 15–16 років в рівній кількості хлопці та дівчата. Дослідження було проведене за допомогою методики М. Рокіча «Ціннісні орієнтації». Ця методика спрямована на виявлення ієрархії індивідуальних цінностей. М. Рокіч виділяє 2 класи цінностей: термінальні –

впевненість у тому, що якась кінцева мета індивідуального існування варта того, щоб до неї прагнути; інструментальні – впевненість у тому, що яка-небудь дія або якість особистості має переважати у будь-якій ситуації. Отже, нами було вирішено використати дану методику визначення ціннісних орієнтацій старшокласників.

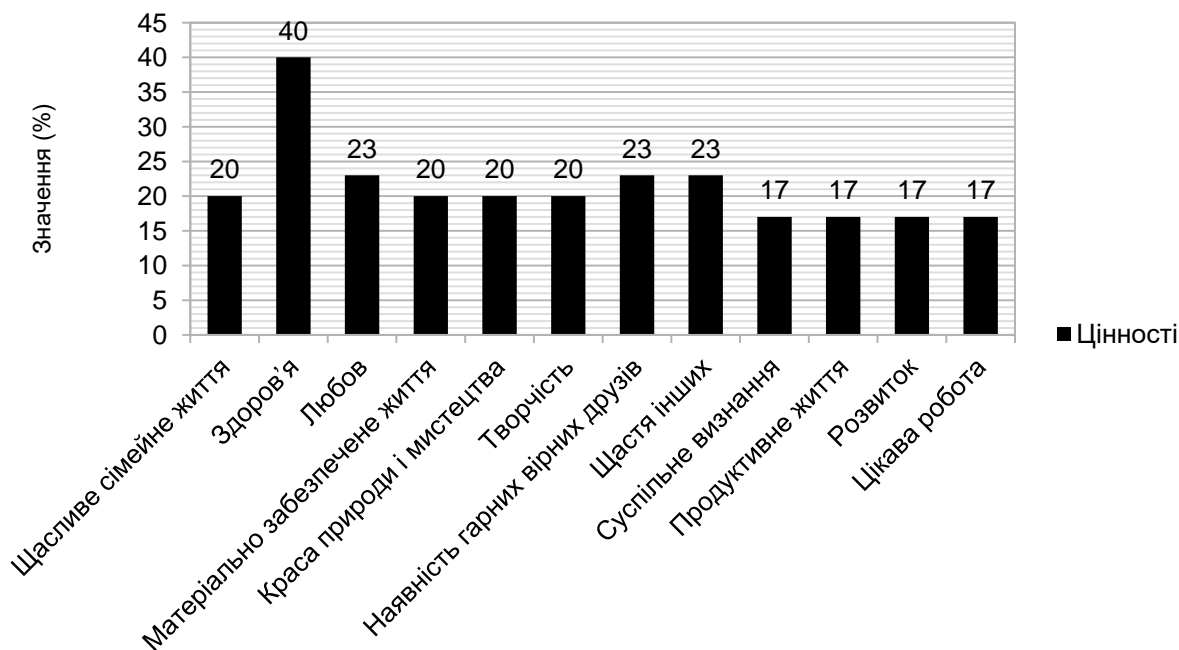

Рис 1. – Найбільш важливі термінальні цінності для сучасних старшокласників

З гістограми можна зробити висновки, що розподіл термінальних цінностей показав, що в більшості респондентів на першому місці пріоритетною цінністю є здоров'я (фізичне та психічне) – (40 %) і хоча підлітковий вік це період багатьох спокус (алкоголь, куріння, наркотики), але все ж старшокласники розуміють, що саме ця категорія повинна бути значущою для них. На другому місці – любов, адже саме в цьому віці настає період статевого дозрівання і з'являється інтерес до протилежної статі, а ще категорії «наявність гарних вірних друзів», «щастя інших» (23%), оскільки їм важливе спілкування, підтримка. Третє місце займають такі цінності як: щасливе сімейне життя, матеріально забезпечене життя, що свідчить про наявність саме сімейних цінностей, а також краса природи та мистецтва, творчість, адже кожен з них уже задумується над обранням майбутньої

професії, їх обрало 20% досліджуваних здобувачів освіти. На четвертому місці були розташовані цінності – цікава робота, розвиток, продуктивне життя і суспільне визнання вони склали значущість для 17 % респондентів. Решта цінностей, а саме життєва мудрість, активне діяльне життя, пізнання, розваги, воля, впевненість в собі зайняли останні позиції

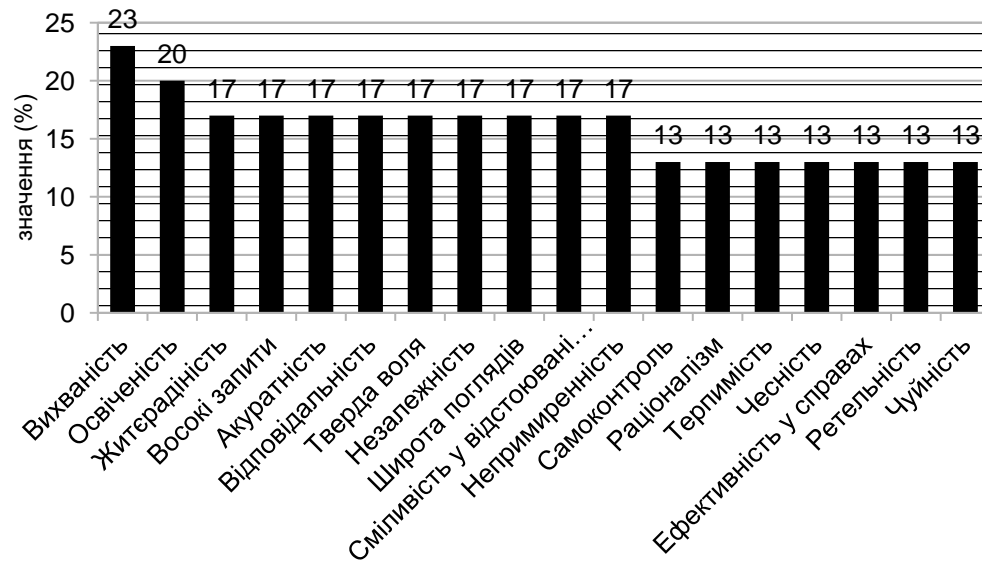

Рис 2. – Найбільш важливі інструментальні цінності сучасних старшокласників

З наступної гістограми, на якій розглянуто категорію інструментальних цінностей, ми можемо побачити, що респонденти ранжували цінності наступним чином: на першу позицію старшокласники поставили цінність «вихованість» (23%), друге місце віддали «освіченості» – 20 %, що свідчить про розуміння підлітками того, що людина повинна отримати певну освіту і бути вихованою та культурною. Для 17 % здобувачів освіти стали значущими такі категорії: життєрадісність, високі запити, акуратність, відповідальність, тверда воля, незалежність, широта поглядів, сміливість у відстоюванні своєї думки, непримиренність до недоліків в собі й інших. Найменш значущими цінностями для підлітків виявилися самоконтроль, раціоналізм, терпимість, ефективність у справах, ретельність, чесність, чуйність їх обрало 13 %.

Висновки. Теоретичний аналіз літератури показав що поняття «цінності» і «ціннісні орієнтації» було досліджене багатьма вченими, але єдиної і загальної

точки зору стосовно цих понять не було сформовано і їх вважають рівнозначними. Для кожної людини є своя власна ієрархія і класифікація цінностей. Визначення особистих цінностей дуже важливий крок для підлітка в майбутньому, адже на нього впливає багато факторів – соціум, сім'я, ровесники, розуміння власних потреб.

Емпіричне дослідження ціннісних орієнтацій у групи старшокласників показало, що для них на перших місцях серед термінальних цінностей є: здоров'я, любов, наявність гарних вірних друзів і щастя інших. Серед інструментальних цінностей значимими для здобувачів освіти виявилися: вихованість та освіченість.

Підводячи підсумок дослідження, варто зазначити, що проблема вивчення цінностей та ціннісних орієнтацій старшокласників залишається актуальною і на сьогодні, тому що саме вони є нашими майбутніми поколіннями і нам як викладачам і педагогам потрібно також докладати певних зусиль разом із батьками, щоб правильно сформуванати у них систему цінностей.

Література:

1. Здравомыслов, А. Г. Потребности, интересы, ценности. М. : Политиздат, 1986. 222 с.
2. Карандашев В. Н. Методика Шварца для изучения ценностей личности: концепция и методическое руководство. СПб. : Речь, 2004. 70 с
3. Рокич М. Методика «Ценностные ориентации». *Лучшие психологические тесты для профотбора и профориентации* / [отв. ред. А. Ф. Кудряшов]. Петрозаводск : Петроком, 1992. С. 112–114.
4. Ядов В. А. О диспозиционной регуляции социального поведения личности. *Методологические проблемы социальной психологии* : сб. ст. М., 1975. С. 89–105.